

KOVÁCS ISTVÁN

Széljegyzetek egy történész emlékére

TAMÁSKA PÉTER TRIANON ELŐSZELE –
MÁRCIUSI VIHAR CÍMŰ KÖNYVE KAPCSÁN

Tamáskával két ízben találkoztam, s mégis mintha naponta szót váltottunk volna. 2014-ben ismerkedtünk meg, amikor jelenlétével megtisztelte a *Bem tábornok – az örök remények hőse* című monográfiám bemutatóját. Kiemelt figyelmet szentelt a lengyel történelemnek. Bizonyára e közös érdeklődés alapozta meg kapcsolatát Szalai Attilával – a Magyar Hírlapban rendszeresen publikáló történészként is. Nem tudom, Attila temetésén ott volt-e 2020 októberében Pázmádon. Ha igen, tekintetünkkel bizonyára üdvözöltük egymást...

Kis magyar börtöntörténelem című könyvét olvastam – szinte párhuzamosan Tadeusz Wolsza *A sztálini börtön Lengyelországban* című munkájával. A börtönökkel kapcsolatos további munkái jelzik, hogy Tamáska Péter kiemelt feladatának tekintette a totalitárius rendszerek örökké kísértő szellemének feltérképezését... Szenvedélye volt a magyar történelmi sorskérdések boncolgatása. És különös vonzalmat érzett az 1848/49-es szabadságharc iránt. E közös szenvedélyünk ösztökélt arra, hogy a szabadságharcra kapcsolatos utolsóelőtti munkáját, a *Trianon előszele – márciusi vihar* című könyvét ismertessem.

Aligha van kihívóbb műfaj az esszénél. Különösen, ha tárgyat áthatja a történelem. Művelőjének egyensúlyoznia kell a tények és a költészet között. Költésztette a mondanivaló természetes sűrítése teszi az ilyen írást. A sűrítés sikerének feltétele a műgonddal megkomponált mondat, mondatok. A hitelességet a manipulálhatatlan tények jelentik, s a közlésre, a befogadóhoz eljuttatni szánt gondolat, amely az esszé legfontosabb szervezője. Ez világíthatja át az olvasó számára az általa nem ismert személyeket, eseményeket, tényeket.

Tamáskával Péter *Egy konzervatív francia és a tiszamenti jobbágypárt* című írásában olvasható az alábbi mondat: „Nem véletlenül tartozott Le Play – (a konzervatív francia – K. I.) – szűkebb baráti köréhez az amerikai életformát feltérképező Tocqueville, a szocialista, da a marxi osztályharcot elutasító népevezér, Louis Blanc s a franciaországi osztályharcok titkait oly jól megíró Thiers, a III. köztársaság első elnöke.” E mondat a következő kiegészítéssel nyílik meg, lesz igazán értelmezhető az olvasó számára: „Blanc – aki mind a 48 júniusának munkásfelkelőivel, mind III. Napóleonnal szembekerült – mondotta egy ízben, hogy »kerüljük ki a forradalmakat; a tapasztalat azt mutatja, hogy azokból a nép nem nyer semmit; ellenkezőleg; csak szerencsétlenebb és elnyomottabb lett utánuk«. Thiers félretéve történészi aggályait a versailles-i kormány elnökeként, 74 évesen tudatos kegyetlenséggel veri le a párizsi kommünt:

a vörösre fehér terrorral válaszol. S nem hitte el, hogy ha lesz szabadság, egyenlőség és testvériség, akkor ránk köszönt az új aranykor.”

A szerző e kötetének – miként ezt a címe is bizonyítja – legfontosabb kulcsszava *Trianon*. A cím kötőjelen túli második fele: „márciusi vihar” a szabadságharc eseményeit, s visszafele az egész reformkort, előremutatóan pedig a kiegyezést követő boldog békeidőket is magába foglalja – jelzésszerűen. Ebből eredően természetesnek vehető, hogy az első két írás Széchenyi István és Kossuth Lajos tevékenységét szikráztatja össze – életük egy-egy fontos eseményét is felvillantva. Az ifjú Kossuthnál például megtudhatjuk, hogyan állt helyt az 1831-es koleralázadás idején. A kötet cím első tagja – *Trianon* – a lehető legtermészetesebb módon melléjük állíthatná a nagy triász harmadik tagját, Wesselényi Miklóst, aki Erdéllyel kapcsolatos aggodalma kapcsán már jóval 1848 előtt felvetette azt, hogy a székelyeket át kellene telepíteni az Alföldre, hogy el ne nyelhesse őket a román népesség növekvő tengere.

Tamáska Péter bécsi nézőpontból újszerűen elemzi a magyarországi márciusi eseményeket az *1848 Bécsből nézvést* című írásában. Megemlíti, hogy a pozsonyi reformországgyűlés és a pesti forradalom nyomán létrejött felelős minisztérium nem hajlandó átvállalni a korábbi évtizedek során felgyülemlett osztrák államadósság Magyar Királyságra eső részét azzal az indokkal, hogy azért nem a kormányzából eleve kizárt magyar felet terheli a felelősség. Ma már tudjuk, hogy a konfliktus kirobbanásában, majd elmérgesedésében a Batthyány-kormánynak, majd az országgyűlésnek ez a hajthatatlan álláspontja komoly szerepet játszott. Ezt 1848 őszén már a magyar forradalom vezetői is belátták.

A nemzetiségek ellenforradalmát, illetve ennek demográfiai következményeit Tamáska Péter Trianon előzményeként értékeli. A kötet e leghosszabb lélegzetű írása a szerb felkelőkkel már 1848 tavaszutóján, Erdélyben pedig októbertől dúló véres polgárháborút ismerteti. A témával foglalkozó kolozsvári történész, Egyed Ákos szerint ennek Erdélyben közel 10.000 magyar, több mint 5.000 román és 600 száz esett áldozatul. Dél-Erdély több megyéjében ekkor csappant meg visszafordíthatatlanul a magyarság lélekszáma. A szerző a téma kapcsán kitér az 1848-as szlovák–magyar viszony ismertetésére is.

Érdeemes megjegyeznünk, hogy a szlovák nemzeti mozgalom vezetője, Ludovít Štúr a szabadságharc leverése után, részben a számára imponáló orosz intervenció hatására *A szlávok és a jövő világa* címmel 1851-ben kiadott egy német nyelvű könyvet, amelyről a kötet szerzője szintén említést tesz. Hozzáteendő, hogy ez a könyv 1993-ig nem jelenhetett meg szlovákul, mivel az általa kiteljesítésre javasolt nemzeteszme jegyében a szlovákok elmagyarosítása ellen küzdő szerző azzal állt elő, hogy a kis szláv népeknek, így a szlovákoknak, be kell olvadniuk az orosz nemzetbe.

Az igazi Sándor Mátyás: Ágoston herceg címmel Tamáska Péter érdekes adalékokkal szolgál az Árpádok leszármazottainak XVIII. század végi franciaországi megjelenésével kapcsolatban. „III. Andrásunknak, a »velencei« s egyben utolsó Árpád-házi királyunknak balkézről származó gyermekei, Félix és Márk a genealógiával foglalkozó tudós elmék szerint Franciaországba, az Árpádok ottani birtokaira kerültek, elrejtve

a vizslató szemek elől – írja a szerző, majd így folytatja – A francia forradalom kezdetén 1790-ben a Grenoble-i bíróság előtt bemutatott több mint háromszáz okirat alapján a Crouy-Chanell grófi családot, mint Félix utódait, az Árpádok leszármazóinak mondták ki, sőt nyilvánossá vált, hogy a belga Croy hercegi család is egyenes ágon az Árpádoktól származik.

A romantikára és kalandokra egyaránt hajlamos XIX. században a Crouy-Chanell család egyik tagja, Ágoston gróf – aki hercegi rangot is szerzett –, komoly politikai karriert futott be, s a magyar trónra is szemet vetett. [...] Kalandos életútja, szerzett hercegi címe és magyar kapcsolatai Verne Gyulát is megihlették, az író róla mintázta Sándor Mátyás alakját. A herceg a Bach éra, a neoabszolútizmus korának pesti közvéleménye előtt sem volt ismeretlen, neve – mint magyar trónkövetelő – többször is felbukkant a kávéházi besúgók jelentéseiben.” Mi több az 1850-es évek végén III. Napóleon császár valamint a Kossuth- és Klapka-vezette emigráció is kapcsolatba került vele, aki trónigényét Ferenc Józsefnek is bejelentette.

Hogy a Croy-család létezett, arra bizonyosság a hajdani Nyugat-Pomerániában, a lengyelországi Ślupskban az eredetileg a Szent Jacek templomban felállított epitáfium, amelyről a 2017-ben megjelent *Magyar emlékek Lengyelországban* című könyvben – amelynek e könyv ismertetője társszerzője – olvashatunk: „1684-ben ide temették ugyanis Ernst Bogusław von Croy herceget, Havre örgrófját, a Porosz Hercegség fő helytartóját. Díszes szarkofágját azonban már nem itt, hanem a szomszédos Közép Tengeremellék Múzeumában őrzik.

De miért is van magyar címer az említett epitáfiumon, mi köze Bogusław Croy-nak Magyarországhoz? A Croy híres hercegi család, amely tagjai Árpád-házi leszármazottaknak tartották magukat. Egyértelmű dokumentumok hiányában a történeszek között sincs egyetértés a család eredetét illetően, de feltételezhető, hogy III. András leszármazottairól van szó. András ugyanis Velencében feleségül vette Cunami Péter velencei szenátor Szibilla nevű lányát, aki két fiút szült neki. Az egyik a Félix (Felicitas), a másik a Márk nevet kapta. A család Franciaországba költözött. III. András 1290-ben végül visszatért Magyarországra és királlyá koronázták. Ő volt az utolsó Árpád-házi király.

A Croy-család későbbi története jobban dokumentált. Az már biztos, hogy a család két ágra szakadt, az egyik a Croy-Dülmen-ág, a másik a Croy-Havre-ág volt. A Ślupskban eltemetett Croy a Havre ág-leszármazottja. A magyar államiság szempontjából érdekes és nyitott kérdés maradt: vajon tényleg kihalt-e az Árpád-ház 1301-ben?”

Kihalt-e az Árpád-ház férfiágon vagy sem? Ez ugyanúgy foglalkoztatja a szerzőt, mint hogy Trianon immáron örökös jelenvalóságát túléli-e a magyarság? (*Unicus Műhely. Budapest, 2020*)